

GUSTAV KORLÉN

GUSTAV KORLÉN avled den 10 oktober 2014 och skulle, om ett par veckor, i januari 2015 ha fyllt 100 år. Sitt medlemskap i Kungl. Vitterhetskademien sedan 1972 värderade han högt och var under mer än 40 år en mycket trogen deltagare i sammanträdena, med bibehållen andlig spänst högt upp i åren.

Gustav Korlén föddes den 27 januari 1915 som son till en tysk mor ifrån en framstående släkt i Kiel och Artur Korlén, lektor i tyska vid h.a. läroverket i Falun. Fadern hade disputerat 1906 i Uppsala på en avhandling vilken som en av de första sysslade med medellågtysk filologi ("Statwechs gereimte Weltchronik"). Gustav Korlén förlorade sina föräldrar vid fem års ålder och "hade så när blivit tysk" ("Fast wäre ich ein Deutscher geworden", enligt en av honom själv författad, inte tryckt, självbiografi), eftersom han inte hade närmare svenska släktingar och morföräldrarna i Kiel var tänkta att ta hand om honom och en sju år äldre bror. Men morföräldrarna ansåg sig för gamla, och i stället fick bröderna växa upp hos faderns ungdomsvän i Lund, juristprofessorn Robert Malmgren. Tyska lärde sig Gustav Korlén – närmast perfekt – under jul- och sommarloven i Kiel och senare som Humboldtstipendiat under en tid i Tyskland.

Denna förtrogenhet med språket ledde till att Korlén efter student-

examen valde tyska som sitt ämne för studierna i Lund. Där hade Erik Rooth byggt upp den då berömda "Lunda-skolan" som koncentrerade sig på lågtyskan och hade högt anseende i den tyska germanistiken. Dess vetenskapliga fundament var den då gängse: språkhistorien med framför allt "Junggrammatikens" lära om ljudlagarna. Språkvetenskap vid den tiden var lika med språkhistoria, och nådde fram till medeltiden. (Så var fallet ännu 1951 när jag själv inledde mina studier vid Uppsala universitet.)

I överensstämmelse med detta bar Korléns avhandling, framlagd 1945, titeln *Die mittelniederdeutschen Texte des 13. Jahrhunderts*, med undertiteln *Beiträge zur Quellenkunde und Grammatik des Frühmittel-niederdeutschen*. Han kunde i dessa texter urskilja en rad olika dialekter, vilket säger en del om forskningen vid denna tid: östfaliska, västfaliska, nordalbingiska, baltiska, brandenburgiska med flera.

Korlén hade ett mycket känsligt öra för fonetik, och många tyska gästprofessorer under hans professorstid har med häpnad funnit att han med stor säkerhet placerat in dem på den komplicerade tyska dialektologiska kartan. Korlén/Malmbergs *Tysk fonetik* var den tongivande läroboken i ämnet under många år.

Disputationsämnet visade sig vara givande och ledde till en utgåva av de medeltida stadsrätterna för Stade och Lübeck. Gustav Korlén blev hedersmedborgare i staden Lübeck efter detta. Av universitetet i Münster blev han utnämnd till Ehrensensator. 1960 blev han också korresponderande medlem av Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung i Darmstadt, med ett "Preis für Germanistik im Ausland".

Tyska i skolundervisningen

Läroverkens skolundervisning i tyska bestod under 1950-talet i läsning och översättning av texter, understrykningar och glosföreläsningar. Undervisningsspråket var svenska. Den muntliga tyska språkfärdigheten var dålig hos lärarna. De hade under sin studietid ännu inte haft möjlighet att göra språkresor till Tyskland. Vid universitetet hörde samtidslitte-

Foto Anna Schlberg (september 2014).

raturen och muntlig språkfärdighet till den utländske lektorns uppgifter. Provskrivningar bestod i översättning av en text till och från tyska. Redan Korléns far hade kritiserat den svenska tyskundervisningen och energiskt hävdade att "Der Deutschunterricht muß umkehren!" ("Tyskundervisningen måste göra helt om!") – något som Gustav Korlén ofta och gärna citerade. När han själv startade som tysklärare hade han sin chans: nu var det nutidens tyska, både den talade och dess litteratur och kultur, som han satte i centrum. Det var särskilt rollen som kulturförmedlare han värnade om. I tidskriften *Moderna språk*, grundad 1905 som ett språkrör för läroverkslärarna i tyska, engelska och franska, där hans far Artur Korlén tidvis varit redaktör, var Gustav Korlén sedan 1957 medutgivare med ansvar för den tyska avdelningen. Det var ett centralt uppdrag som han skötte med aldrig svikande engagemang. Texterna borde enligt honom förmedla både "Landeskunde", litteratur- och kulturkunskap.

Tyska i universitetsundervisningen

När Korlén 1952 utnämndes till professor i tyska vid Stockholms högskola slutade germanistiken – enligt honom själv! – i allmänhet med medeltiden. En av de sakkunniga vid professorstillsättningen påpekade i utlåtandet (professor Heinrich Bach i Århus), att egentligen ingen av de sökande hade kompetens för undervisning i klassisk och modern tysk litteratur, vilket inte innebar kritik, för ingen filolog kunde behärska ett så stort fält.

Konsekvensen borde självklart ha varit att det inrättades en speciell professur i tysk litteraturvetenskap, "som skett i Oslo, Köpenhamn och Århus" (enligt Bach). Under hela sin professorstid skulle Gustav Korlén intensivt men förgäves kämpa för detta. Medan både engelska, franska och ryska fick sina litteraturprofessurer, motsatte sig makthavarna enligt vad de kallade "en dubbling" av tyskprofessuren, och har gjort det till denna dag: endast en "profilering inom ämnesbeskrivningen" mot antingen språk eller litteratur är möjlig.

Korléns professur täckte administrativt således enbart den språkvetenskapliga avdelningen av ämnet tyska. Litteraturen fick nödortfigt inordnas, i den mån den bidrog till kultur- och samhällskunskapen.

Trots dessa snäva ramar betydde Korléns professorstid en formlig revolution. Den nye professorn verkade som en vitamininjektion. Tyngdpunkten försköts från språkhistorisk inriktning på gamla texter (ju äldre, dess mera statusgivande för forskaren!) till nutid, från poesi till prosa, för att även inkludera vardagliga brukstexter. Intresset gällde främst det levande språket och dess utveckling i det då delade Tyskland. Samtalsspråket under lektionerna var enbart tyska.

Under Korléns första år vid Stockholms universitet kunde studenterna ännu redan från början möta ämnesprofessorn, innan administrationen satte fasta gränser mellan "lektorsundervisning" och "professorsundervisning" och den senare reserverades för avancerade stadier. Korléns trebetygsseminarier kom att få stor betydelse för tyskundervisningen på gymnasiet genom en speciell fortbildningsmöjlighet som då fanns för språklärare: sådana som tagit 2 betyg (förutsättningen för lärarkompetensen), och efter en tids tjänstgöring ville friska upp respektive öka sin kvalifikation, kunde då få en termins "tjänstledighet med B-avdrag för studier". På dessa seminarier med högmotiverade studenter med gedigen språklig grund var Korlén verkligen i sitt esse. Här kom hans pedagogiska fallenhet, hans entusiasm för ämnet och inspirationsförmåga till sin fulla rätt. Den stimulans för tyskämnet som därifrån sedan spriddes ut till skolorna låter sig svårligen mätas.

Till otaliga tyskstudenters stora uppskattning och tacksamhet har Korlén inom ramen för de begränsade möjligheter som stod till buds öppnat vägen för tysk litteratur, där det största intresset fanns bland tyskstudenterna. Han fann en lyckad strategi: genom att sjesätta ett forskningsprogram för översättningsgranskning (där bland annat den svenska översättningen av Günter Grass' *Blechtrommel* fick en förödande kritik). Där kunde man arbeta i ett gränsområde mellan litteratur och språk. Som en följd av erfarenheterna grundades även en översättarut-

bildning. Korlén hade lyckats knyta den i sista ögonblicket undan juddeförföljelserna i Danmark till Stockholm räddade litteraturprofessorn från Hamburg, Walter Berendsohn, till tyska institutionen, med undervisningsuppdrag för tysk litteratur, särskilt exillitteratur (1952–1971). Därigenom tillfördes den litteraturvetenskapliga sidan infödd tysk fackkompetens. Det grundades också en forskningsenhet för tyskspråkig exillitteratur.

Svensk-tyska sällskapet

Direktkontakt med Tyskland främjades genom det nygrundade Svensk-tyska sällskapet, till vars grundare och medgestaltare Korlén hörde. Genom sällskapet blev en rad författare från båda delarna av Tyskland och även från Österrike och Schweiz inbjudna. I den då aktuella och sprängstoffsladdade frågan ”Führt die politische Teilung Deutschlands zur Sprachspaltung?” (”Leder Tysklands politiska delning till språkliga skillnader?”), deltog Korlén engagerat och besvarade den med ett energiskt ”Nej!” – vilket med tiden skulle visa sig vara rätt.

Darmstadt

Såsom korresponderande medlem i Darmstädter Akademie für Sprache und Dichtung – en mycket hedersam utnämning! – deltog Korlén mycket engagerat i dess årsmöten och debatter. Den år 1977 genomförda tyska rättskrivningsreformen kritiserade han lidelsefullt i åtskilliga artiklar (”Schlechtschreibereform”). Främst var det för att isärskrivningen av ord, till exempel ”tiefschürfend”, gjorde att de försvann som egna lexem ur ordböckerna, så att svenska tyskstudierande inte längre kunde hitta dem och översättningen i lexikon.

Gruppe 47 (1964)

Höjdpunkten för det levande kulturutbudet mellan Sverige och Tyskland var, när Korlén lyckades få den då i tyskt kulturliv ledande författargruppen Gruppe 47 under Hans Werner Richter att hålla sitt årsmöte

i Sigtuna hösten 1964. Det innebar ett genombrott för den tyskspråkiga efterkrigs litteraturen i Sverige, med namn som Heinrich Böll och Günter Grass. Det ledde också till ett ökat intresse i Tyskland för svensk litteratur, med Lars Gustafsson och Per Olov Enquist som framträdande namn. Inte lika spektakulärt, men inte heller obetydligt, var 1967 en annan namnkunnig författargrups besök, när Dortmund Gruppe 61 besökte Stockholm under en veckas tid.

Tyskarna visade sin uppskattning genom att förläna Korlén både en Goethe-Medaille och ett Konrad-Duden-Preis för sina förtjänster i spridandet av intresset för tysk litteratur i Sverige. Det uppmärksammades till och med i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ 31 maj 2002, s. 53).

Språkfrågor i Mannheim

Men också språkvetarna profiterade på Korléns goda kontaktnät med Tyskland. Professor Hugo Moser i Bonn, god vän till Korlén, grundade efter fransk förebild ett Institut für Deutsche Sprache i Mannheim, som vid sina årsmöten diskuterade aktuella problem i dagens tyska språkutveckling. Doktorander som sysslade med aktuella tyska språkfrågor vid Stockholms universitet kunde få tillfälle att närvara under föredrag och diskussioner på hög nivå och få inspiration, impulser och värdefulla kontakter.

"Germanistik im Wandel" 1968

Under de stormiga åren kring 1968 talades det om en "germanistikens kris". Den berörde även ämnet "tyska som främmande språk", på olika områden. Med sitt engagemang för språkpedagogiken deltog Korlén livligt med tunga argument och realistisk omdömesförmåga i debatterna. Ett plenumföredrag av honom i Kiel år 1974 vid den 4:e Internationella tysklärarkongressen med rubriken "Grundfragen der Methodik des Deutschunterrichts und ihre praktischen Verfahren", hade titeln "Germanistik im Wandel" och visar både Korléns suveräna överblick, kritiska distans och förmågan att följa med de nya vindarna, att se både

vinster och nackdelar med den moderna utvecklingen för såväl språkpedagogiken som för litteraturämnet. Bland annat hade språkpedagogerna nu kommit fram till att en ensidig direktmetod inte är optimal i undervisningen av ”tyska som främmande språk”. Detta hade Korlén hävdat länge för döva öron.

Doktorvater

Korléns öppenhet för nya impulser lockade talrika studenter till ämnets forskarseminarier. Många doktorander kan vittna om hans stimulerande aktivitet som ”Doktorvater”. Samtidigt som han respekterade enskilda doktoranders specialintressen och fallenhet – han tvingade aldrig in dem på sina egna specialiteter – ställde hans handledning stora krav på självständighet. Han var lyhörd för var och en och läste intresserad och kritiskt de framväxande manuskripten, och var alltid generös med uppmuntrande beröm. Den av honom grundade serien ”Stockholmer germanistische Forschungen” räknar vid hans emeritering (1991) inte mindre än 46 avhandlingstitlar. Forna elevs karriär följde han med värme och, där det var möjligt, med troget stöd.

När jag under årens lopp har hållit föreläsningar på olika håll i landet, har det många gånger hänt att det efteråt kommit åhörare fram till mig och sagt: ”Jag har också en gång läst tyska i Stockholm, för professor Gustav Korlén.” Och då har det lyst om dem, och man fick veta att detta varit bland det bästa och den största behållningen av deras studietid.

Svensk germanistik sörjer sin vördade och avhållne Altmeister.

Birgit Stolt